

De Ecologische Terugslag

Kansen voor een vernieuwd en meer ingebed milieubeleid?

Johan Malcorps

Milieu zit in het defensief, niet alleen in België. In feite is de anti-ecologische restauratie begonnen in de VS met het aantreden van George Bush 2. In een wereld zonder grenzen die bovendien geteisterd wordt door een aanhoudende economische teruggang, kon het Amerikaanse voorbeeld niet zonder navolging blijven. In Nederland plaatste de moord op Pim Fortuyn door een groen activist, de hele groene beweging in een kwaad daglicht. Betogingen van landbouwers, vissers, jagers en landadel tegen natuurbeleid enerzijds en van de grote concerns tegen groene politiek anderzijds waren er ook vroeger al in Vlaanderen, en recent ook in Frankrijk. De Franse Groenen gingen overigens af in een samenwerkingsverband van verenigd links. Duitsland biedt op het eerste gezicht een ander beeld: de Duitse Groenen van Joschka Fischer wonnen de laatste verkiezingen. Maar dat neemt niet weg dat ook in Duitsland het milieuthema steeds meer in de verdrukking raakt. Daarbij is een onderscheid nodig tussen opbouwende kritiek op het milieubeleid van de voorbije jaren (té bureaucratisch, té rigide) en een beweging die de essentiële uitgangspunten van de ecologiebeweging aanvreet. De huidige golf van kritiek kan aangewend worden om het milieubeleid te moderniseren. Maar dat zal op zich niet volstaan. De ecologen kunnen maar echt een nieuwe dynamiek verwerven als integraal onderdeel van een veel ruimere anders-globalistische beweging, waarbij ecologische en sociale bekommernissen mekaar versterken.

Het leefmilieu raakte als politiek thema de laatste jaren in de verdrukking. In de geglobaliseerde concurrentieslag tussen bedrijven en economische regio's worden na sociale lasten ook milieuregels steeds meer als rem ervaren. Al wat ballast is in de strijd om elk tiende procent meer economische groei en het behoud van jobs in eigen land, komt zwaar onder druk te staan. Milieuwetten en ruimtelijke wetgeving staan permanent in de vuurlinie. Net als groene politiek.

Deze ecologische terugslag is niet typisch voor Vlaanderen, maar is een Europees en zelfs een wereldgegeven. De anti-ecologische restauratie die de Amerikaanse president Bush in de VS doorvoerde kon niet zonder gevolgen blijven in een wereldeconomie die geen grenzen aanvaardt aan de concurrentie. Overigens, in de VS staan ook de regels inzake sociale solidariteit evenzeer ter discussie. Daar wordt zonneklaar dat wie om sociale redenen meeloopt in 'ecobashing', snel bedrogen uitkomt.

Het beleid van Bush wordt sterk bepaald door anti-ecobewegingen. De 'Global Climate Coalition', opgericht door de Amerikaanse grote olieconcerns tegen het Kyotoverdrag, is ongetwijfeld de meest invloedrijke. Een aantal Amerikaanse multinationals koos voor een agressieve 'greenwash'-strategie waarbij ze eigen nep-milieuNGO's ('front groups') financieren die de milieubewegingen in de media met eigen middelen bestrijden. Bekend in die zin is de rechtse en anti-ecologische 'Wise Use'-lobby, een netwerk van 'basisgroepen' van bedrijven, mijnwerkers, land- en bosbouwers die zich kanten tegen het milieubeleid. Specifiek ter verdediging van de chloorindustrie zijn er de 'Chlorofielen' die internationaal weerwerk bieden tegen Greenpeace.

Op Europees vlak hebben anti-ecolobbyisten zich hebben georganiseerd binnen de 'Europese Ronde Tafel van Industriëlen' en UNICE.

Deze antimilieubewegingen maken gretig gebruik van de publicaties van ecosceptici als Bjorn Lomborg die de milieurisico's en de belangrijkste ecologische doelstellingen zelf in vraag stellen: zoals het klimaatprobleem, vervuiling als bedreiging voor onze gezondheid, de eindigheid van fossiele brandstoffen, met uitroeiing bedreigde soorten...

Nederland

Dichter bij huis, in Nederland was Pim Fortuyn de katalysator van de nieuwe antimilieu-beweging. Fortuyn sprak zich onomwonden uit tegen de ontwikkeling van natuurgebieden, tegen het 'heilloze Kyoto' en vóór kernenergie, vóór meer automobilititeit, vóór intensieve veehouderij en bontfokkerijen. En toen hij om die reden vermoord werd door milieufanaat Volkert Vandergraaf, werd de hele milieuscène, inclusief partijen die een sterke klemtoon legden op duurzame ontwikkeling als D66 en Groen-Links in een aanslepende crisis gestort. Uitgerekend op een moment dat de regering Balkenende I de milieuklok al flink had teruggedraaid na het progressieve beleid van Jan Pronk. In Nederland kreeg de antimilieulobby met de moord op Fortuyn een cadeau waar men in de VS al jaren voor ijvert: de gelijkstelling van de milieubeweging met ecoterrorisme.

Frankrijk

In Frankrijk hadden de Groenen als kleine partij met 5 procent van de stemmen tussen 1997 tot 2002 één minister in de regering. Ze kregen het hard te verduren. Ze wisten één nucleair symboolproject stop te zetten (de Superphénix) en een nieuwe nucleaire centrale aan de Loire tegen te houden. Tegelijk moesten ze vaststellen dat de macht van de "nucléocrates" ongebroken was. Minister Dominique Voynet moest tandenknarsend een vergunning geven voor de uitbreiding van de MOX-productie en voor de opslag van radioactief afval in het Maasgebied. Nucleaire transporten gingen door onder grote geheimhouding en aan de band van de nucleaire sector met Defensie kon niet worden geraakt.

Positieve acties als de organisatie van autovrije dagen in de grote steden, rijverbod bij overschrijding van ozonconcentraties en stimuli voor lpg-gebruikers werden overschaduwed door toegevingen in symbolische infrastructuurdossiers zoals de uitbreiding van de luchthaven van Roissy, de bouw van 's werelds grootste viaduct over het prachtige Tarndal en de hogesnelheidslijn. Daarnaast moesten de Groenen zwaar pluimen laten in discussies met jagers, vissers en boeren rond nieuwe wetten op jacht en water. De jagers organiseerden zelfs een heuse actie- en haatcampagne tegen Voynets opvolger, Yves Cochet. In Le Havre kwam het zelfs tot geweld tussen jagers en jachttopzieners... Uiteindelijk werd de groene partij meegezogen in de afgang van de hele linkerzijde in 2002. De socialist Lionel Jospin werd smadelijk verslagen bij de presidentsverkiezingen. Bij de daaropvolgende parlementsverkiezingen kozen de progressieve kiezers in Frankrijk voor de socialisten als grootste linkse oppositiepartij en vielen de Groenen terug van 8 naar 3 zetels. Hoe dan ook, de Groenen net zo min als de Franse socialisten waren in staat een afdoend antwoord te geven op aanslepende problemen van armoede, werkloosheid en onveiligheid. Het is ook niet duidelijk of ze momenteel aansluiting vinden bij de nieuwe anderglobalisten rond José Bové die indruk maakte met een massabijeenkomst in Larzac in augustus 2003.

Vlaanderen

In België is de ecologische terugslag geïllustreerd door de electorale afgang van de beide groene partijen op 18 mei. Daaraan gingen maanden van 'bashing' vooraf, vooral gericht tegen de groene ministers. Het hoogtepunt van deze antigroene campagne in Vlaanderen was, vlak voor de verkiezingen, de betoging van landbouwers, vissers en jagers tegen de VEN-plannen van minister Dua. Doordat de hetze in eigen land zo persoonlijk en uitdrukkelijk politiek werd gespeeld, besefte men allicht te weinig dat het ging om een tot dan in Vlaanderen zelden vertoonde bundeling van anti-ecologische krachten. Naast de milieupolitici, werden toen uitdrukkelijk ook het natuur- en milieubeleid zelf geïllustreerd. De antigroene opstand van vertegenwoordigers van het platteland spoorde overigens wonderwel samen met de waarschuwingen van een handjevol Vlaamse 'captains of industry', Thomas Leysen (Umicore), Antoon Dieusart (BASF), Luc Willems (Glaverbel) en Philippe Vlerick (UCO) voor de aan gang zijnde "industriële afbraak" en tegen overdreven groene regelgeving. Versta, een teveel aan milieuregelgeving...

Oude en nieuwe machten vonden mekaar in een monsterverbond tegen de groene bedilzucht. In schijn ging het tegen de bemoeienissen van de groene partijen, die nieuw waren in de regering. Maar bij nader inzien was de strijd van landadel en boeren enerzijds en van grootindustriëlen anderzijds, vooral gericht tegen de bestaande milieuwetgeving zoals die in de voorbije twee decennia tot stand kwam en tegen de Europese richtlijnen die daarmee verplicht werden omgezet. De felste kritiek kregen de groene ministers

op het moment dat ze de bestaande wetgeving in de praktijk wilden brengen. Dat was het geval met de omzetting van het decreet op het natuurbehoud en met het mestdecreet: twee decreten die er kwamen onder de CVP. De hele commotie rond het VEN kwam er toen – in uitvoering van het bestaande decreet – bestaande groengebieden werden afgebakend binnen het Vlaams Ecologisch Netwerk. Een soortgelijke discussie ontstond rond de omzetting van het mestdecreet dat noodzakelijk was om te voldoen aan de Europese nitraatrichtlijn. Niet toevallig nam het Vlaams Blok het voortouw in de antigroene strijd. Het Blok trok hieruit ook de conclusie en kantte zich in het parlement duidelijk tegen de Europese milieuriichtlijnen zelf.

Ook het VLAREM, het dikke boekwerk vol milieuregeltjes voor de bedrijven is geen uitvinding van de Groenen, maar was het koninginnestuk van jaren CVP-milieubeleid. De Agalev-ministers in de paarsgroene regering hebben de bestaande regelgeving eerder vereenvoudigd, bijvoorbeeld door de invoering van integrale milieuvorwaarden voor kleinere bedrijven. Maar de perceptie was geheel anders. En gewild anders. Juist omdat het bedrijfsleven in feite VLAREM zelf, de milieuregelgeving, viseerde. Een goed voorbeeld is het recente standpunt van het VEV, op aandringen van de Vlaamse textielindustrie, om het afkoppelingsbeleid voor bedrijven (het verbod om nog industriële afvalwaters te lozen in riolerings) in vraag te stellen. Een omzendbrief van de groene minister die de bestaande CVP-regeling versoepelde, werd toch bijzonder negatief onthaald, omdat men gewoon het principe van de zelfzuivering (grote bedrijven moeten hun eigen afvalwater zuiveren) terug ter discussie stelde. Een principe dat al jaren het uitgangspunt is van het beleid onder verschillende ministers van verschillende kleuren gaande van CVP over SP en Agalev.

Wie nu met enig leedvermaak de politieke afgang van de groene partijen bekijkt vanuit de naïeve verwachting dat andere verantwoordelijken meer garanties bieden voor een efficiënt milieubeleid, vergist zich allicht schromelijk. Want de antigroene molens zullen blijven draaien en het zal alom duidelijker worden dat het milieubeleid zelf wordt geïseerd en niet enkel de milieupartijen.

Duitsland

Om een en ander beter in een juist perspectief te plaatsen is het nuttig een balans op te maken van het milieubeleid in Duitsland. Dat land heeft in Europa altijd het voortouw genomen inzake milieubeleid. Bovendien biedt de Duitse politiek een heel ander beeld: daar hebben de Groenen met boegbeeld Joschka Fischer de verkiezingen in 2002 juist gewonnen en zetten ze recent opnieuw goede resultaten neer bij deelstaatverkiezingen. Het is dankzij hen dat de roodgroene coalitie van Schröder federaal kon aanblijven.

Toch is de ecologische terugslag in Duitsland zeer duidelijk aanwezig. Die is daar zelfs onderwerp van een publiek debat geworden. De discussie handelt niet zo zeer om de vermeende onbekwaamheid of onaantrekkelijkheid van de groene partij of politici, maar om de tanende populariteit van het milieubeleid als dusdanig. Het zou overigens niet de eerste keer zijn dat de milieuklok in Duitsland wordt teruggedraaid. Waarnemers vrezen voor een herhaling van het 'Gymnich'-scenario. In dit waterslot nabij Bonn werd in 1975 – onder druk van de toenmalige economische crisis - tussen regering en sociale partners afgesproken de gang van het milieubeleid te vertragen. Ten onrechte zo bleek uit latere studies omdat door de Duitse milieubedrijvigheid de voorbije jaren duizenden jobs werden geschapen in Duitsland.

De CDU voert in Duitsland al een tijdlang frontaal oppositie tegen de zogenaamde ecobelemmeringen van de economische groei: van de uitstap uit kernenergie tot de bescherming van bioboeren tegen de vrijzetting van genetisch gemanipuleerde organismen... De SPD neemt dit verhaal steeds meer over. De industrie waarschuwt voor een voortrekkerstrol van Duitsland in het milieu- of klimaatbeleid. Waarom zou Duitsland de beste leerling van de klas moeten zijn? De anti-ecosfeer is bon ton geworden, waarschuwde BUND, de Duitse milieukoepel.

Geen enkele van de groene 'heilige huisjes' blijft overeind. De CO₂-heffing op energie wordt ervaren als een concurrentienadeel. De invoering van de kilometerheffing voor vrachtwagens lijdt aan kinderziekten, een uitbreiding van de heffing stond nog in het tweede roodgroene regeerakkoord, maar lijkt intussen al onbespreekbaar. Net als een belasting op vliegtuigtickets. De wettelijk verankerde uitstap uit de kernenergie wordt opnieuw openlijk in vraag gesteld. Maar ook de steun aan groene stroom wordt

aangevochten: het systeem zou te duur zijn. In plaats van veel geld te steken in nieuwe windmolens zou men beter meer investeren in energiebesparing en de bouw van warmtepompen, heet het nu. De beslissing dat afval niet mag worden beschouwd als biomassa en dat verbrandingsovens die elektriciteit recupereren, geen steun voor groene stroom krijgen, wordt zwaar op de korrel genomen. De invoering van statiegeld voor wegwerpflessen gaat een al even grote lijdensweg als onze ecoheffingen. Ook de hele landbouwhervorming in duurzame zin, wordt zwaar op de korrel genomen. De uitstap uit de legbatterijen geldt als voorbeeld van irrealisme. De terugbetaling van natuurgeneesmiddelen wordt inmiddels afgebouwd...

Het Duitse milieubeleid wordt een stuk slachtoffer van zijn eigen zichtbare successen. Afval wordt op grote schaal gescheiden opgehaald, water en lucht zijn schoner geworden. Wie door Duitsland reist, ziet op de meeste plaatsen een groen, 'opgeruimd' land. De nieuwe inspanningen die gevraagd worden om tot een volwaardige duurzame ontwikkeling te komen bieden minder perspectief op zichtbaar succes op korte termijn. Dat geldt bijvoorbeeld voor het voorstel tot screening van chemicaliën dat wordt verdedigd door Europees commissaris Wallström, of voor de berekening van emissierechten voor broeikasgassen. De nieuwe inspanningen zo lijkt het wel, verspreiden vooral het beeld van groene, Europese bemoeizucht die eerder tot last dreigt te worden.

Van anti-ecologisme tot eco-efficiëntie

Kritiek is echter ook steeds een opportuniteit. Veel kritiek op het bestaande milieubeleid is in wezen constructief. Deskundigen stellen het bureaucratische en de complexiteit van het bestaande milieubeleid in vraag juist omdat ze voorstander zijn van nieuwe vormen van eco-efficiëntie. Denk aan de 'New Ecology'-beweging in de VS die niet noodzakelijk samenvalt met de anti-ecobeweging. Naast de ecologische modernisering van de samenleving, is een ecologische modernisering van de milieupolitiek zelf van doen, zo stelt men. En daarbij heeft men zeker een punt.

De crisis van het milieubeleid kan een nieuwe uitdaging en een nieuwe start worden voor een moderner slagkrachtiger milieupolitiek. Het zou ook niet de eerste keer zijn dat groene politiek een forse gedaanteverandering ondergaat. In het begin van de jaren zeventig kenden we de omslag van 'conservatism' naar 'environmentalism': van het natuurbehoud van gevestigde gezelschappen voor de bescherming van stedschoon, natuur en landschappen naar een geëngageerde milieubescherming. Een ander voorbeeld is de schokgolf die verwekt werd door de verschijning van 'Silent Spring' van Rachel Carson over de gevolgen van vervuiling op de gezondheid van mens en dier. Een volgende golf van groene vernieuwing was de omslag van milieubeleid in de enge zin naar een beleid van duurzame ontwikkeling. Het Brundlandt-rapport (1987) en de Rio-conferentie (1992) brachten een synthese van wereldmilieupolitiek en sociale ontwikkeling. Daardoor verloren de anti-ecolobbyisten definitief één van hun meest geliefde argumenten: milieubescherming was niet langer de ontkenning van armoedebestrijding. Integendeel zelfs, milieubescherming en strijd tegen armoede gingen hand in hand.

Nu meer dan tien jaar na Rio is er wellicht opnieuw een omslag nodig in het denken en handelen rond milieu. Enerzijds omdat de wereldmilieuproblemen blijven toenemen en omdat tegelijk cynisch genoeg, de weerstand tegen nieuwe milieumaatregelen toeneemt. De relatie tussen de objectieve ernst van de milieuproblematiek en het draagvlak voor nieuw milieubeleid is veel minder rationeel dan velen in de milieubeweging willen geloven. Integendeel zelfs, als bepaalde milieuproblemen onomkeerbaar en onweerlegbaar werkelijkheid worden, kan dit tot een zeer virulente afweerreactie leiden van ontkenning. En de 'slechte boodschappers' worden dan met de vinger gewezen.

Ecologie met de fluwelen handschoen

Een beleid van ecologische modernisering lijkt op het eerste gezicht onschuldig en zou minder direct weerstand oproepen. Investeren in ecologische efficiëntie: producten een factor vier efficiënter maken, of zelfs een factor tien op vlak van energie en duurzaamheid, lijkt makkelijker en oogt vooral aantrekkelijker dan uitpakken met zware normen en verboden. En als je dat kan bewerken via premies en subsidies, kom je dicht bij het ecopopulisme, dat sommige socialisten als ideaalbeeld voor ogen staat: "milieu beleid is doen wat goed is voor de mensen". De 'believers' in milieuvriendelijke technologische oplossingen

timmeren nu echter al decennia aan de weg, sinds Schumacher in 1974 'Small is Beautiful', schreef en Lovins in 1976 'Soft Energy Paths'. Schone technologieën zijn een deel van de oplossing, ongetwijfeld, maar al sinds het begin van de jaren zeventig wordt de vraag gesteld of het 'opschonen' van de bestaande productiewijze kan volstaan om de aarde voor toekomstige generaties te vrijwaren. De fundamentele vraag die Peccei en King van De Club van Rome stelden naar de "Grenzen van de groei" (1972), wordt daarmee handig omzeild.

Dezelfde mogelijkheden en beperkingen liggen in het opschonen van de milieuwetgeving. Net als in Vlaanderen lopen ook in Duitsland en Nederland grote programma's tegen de wildgroei in de milieuwetgeving en om ecoparagrafen te vereenvoudigen en transparanter te maken. Maar wie vereenvoudiging zégt, dént dikwijls 'versoepeling'. In de VS is al gebleken dat de vereenvoudiging van heel het milieubouwwerk dat het Amerikaans Milieubureau de voorbije decennia optrok, meestal gelijkstaat met de vernietiging van wezenlijke pijlers van dit beleid.

Voor de Duitse economie-minister Wolfgang Clement kunnen enkel nog efficiënte en goedkope milieubeleidsmaatregelen door de beugel. Het adagium 'enkel dure milieubescherming kan goede milieubescherming zijn' is niet meer houdbaar, zo vindt hij.

Maar de milieubureaucraten of 'ecocraten' zitten dikwijls minder in de politiek – zo ontdekte men in Duitsland – dan wel in de uitgebreide milieubureaus en – jawel – in het bedrijfsleven zelf. Voldoen aan gedetailleerde voorschriftenlijstjes is voor de milieuverantwoordelijken binnen bedrijven en voor milieuconsulenten dikwijls stukken makkelijker dan werken met vergunningen op hoofdlijnen, resultaatsverplichtingen, interne milieuzorg- of milieuverzekeringssystemen. Als bedrijfssectoren vrijwillige overeenkomsten aangaan met de overheid om bijkomende normen of heffingen te vermijden, leidt dit dikwijls tot inefficiënte, bureaucratische én dure procedures die de toepassing van vrije marktprincipes in de milieusector juist in de weg staan. Het "Duales System Deutschland" voor verpakkingen (de Duitse tegenhanger van Fost Plus) geldt als type voorbeeld.

Op dezelfde wijze kan de mythe dat (gedeeltelijke) privatisering noodzakelijk leidt tot meer efficiëntie, makkelijk worden doorgeprikt. Integendeel, de nieuwe trend van een terugtrekkende overheid op het domein van het milieubeleid, is wellicht dé meest treffende illustratie van het verlies aan soortelijk politiek gewicht van het hele milieuthema.

Waar het pleidooi voor ecologische efficiëntie en modernisering uitgaat van een welgemeende zorg voor een beter leefmilieu, kunnen de aanbevelingen met beide handen worden aangegrepen. Indien daarentegen de zogeheten zorg voor meer ecologische efficiëntie enkel een zorg maskeert voor doorgedreven economische efficiëntie, wordt eco-efficiëntie hét breekijzer van ecologische deregulering.

Op termijn wordt niemand daar beter van. Omdat men dan wetens en willens de milieusector als innovatieve groeisector bij uitstek gaat fnuiken. Op die manier schaadt men in belangrijke mate de competitiviteit van de eigen economie.

Groene politiek van welke politieke signatuur ook, kan nooit toegeven aan de verleidingen of dictaten van de ecologische terugslag. Op doelstellingen inzake duurzaamheid en gezondheid kan niet worden beknipt. Over de wijze waarop deze doelstellingen bereikt dienen te worden, moet het debat in volle hevigheid worden gevoerd. Zonder vooroordelen, van welke aard ook.

Een nieuwe groene golf: ecologen zijn per definitie andersglobalisten

Een technisch en administratief meer permanent milieubeleid zal de wezenlijke uitdagingen van de ecologische beweging aan het begin van de 21ste eeuw echter niet oplossen. De tijd van de makkelijk haalbare voorstellen en van de zichtbare successen is intussen voorbij. De veranderingen die geheel conform het bestel en de markt konden worden uitgevoerd zijn inmiddels uitgevoerd. Een probleem als dat van de opwarming van de aarde, confronteert ons met de veel moeilijker vragen naar structurele oplossingen: een duurzame ontwikkeling, ja, maar dan wel een duurzame ontwikkeling die ook effectief

grenzen stelt aan de groei. De andersglobalisten hebben de boodschap begrepen. Agenda 21 is geen soft VN-programma dat door alle mogelijke “shareholders” (inclusief banken en multinationals) moeiteloos kan worden onderschreven. De realisatie van de belangrijkste doelstellingen uit Agenda 21 veronderstelt dat er op wereldvlak structuurhervormingen komen, ten bate van de allerzwaksten én de planeet. De echte ecologische omwenteling moet nog beginnen... Maar de ecologen kunnen of mogen deze handschoen niet alleen opnemen. Zij moeten zich inbedden in de veel ruimere beweging voor meer sociale rechtvaardigheid, wereldwijd. Dan wordt de strijd voor het milieu echt een strijd voor de mensen...

Bio

Johan Malcorps
Vlaams parlements lid Groen!